

K. H. KROON

over het nieuwe testament als joods getuigenis

'En nu was het niet zo, dat de oude Kerk het getuigenis van evangelisten en apostelen aangaande Jezus Christus willekeurig zou hebben aangevuld, doordat zij uit een of ander piëteits-gevoel jegens de heilige oorkonden van het oude Godsvolk of uit behoefte om zichzelf door het aanknopen bij deze oude overlevering te legitimeren, er de canon van de Synagoge vóór plaatste. Er is in vroeger en in later tijd vaak voorgesteld en gepoogd om het zogenaamde Oude Testament hetzij helemaal van zich af te schudden, of anders het toch neer te drukken tot het niveau van een soort van goed en nuttig te lezen deuterocanonieke inleiding tot de eigenlijke bijbel, namelijk de nieuwtestamentische. Men zal zich daartegenover niet helder genoeg voor ogen kunnen stellen, dat voor de oudste Kerk zelf, en wel voor die onder de heidenen zo goed als voor die onder de Joden, niet het Oude maar het Nieuwe Testament het erbijgekome, de aanvulling en de uitbreiding van de canon was, en dat juist de canon der Synagoge: Mozes, de profeten en psalmen (Lucas 24 : 44), de vanzelfsprekende kern vormde van hun heilige Schrift.'

Deze woorden van Karl Barth uit 1938 schijnen mij toe een goed uitgangspunt te zijn, zelfs voor eventuele 'anti-barthianen'. Ze bevatten namelijk geen 'barthiaanse' leer, maar – afgezien van enkele na-bijbelse termen als 'Kerk', 'heidene' en 'canon der Synagoge' – alleen een nauwkeurige weergave van de stand van zaken in het begin onzer jaartelling, en wel blijkens het Nieuwe Testament zelf.

BIJBELGEBRUIK

Maar wat dan te denken van de nog altijd klakkeloos voortgezette gewoonte om aparte 'nieuwe testamentjes' te drukken en te laten verspreiden en vooral: dat te blijven doen in gebieden ter wereld, waar de bevolking nog nooit van de Synagoge, van de Joden en van Mozes en de

W E N D I N G

profeten gehoord heeft. Slechter en gevaarlijker methode is niet denkbaar. Het is reeds de vraag, of het verspreiden van de bijbel als geheel, als was die bij uitstek een christelijk evangelisatie-boek, een goed gebruik is, vooral wanneer men daarbij dan toch weer de raad geeft om als kennismaking 'met een evangelie te beginnen'. Daarmee houdt men de fatale gedachte in stand, dat het Oude Testament veel ontoegankelijker is dan het Nieuwe en natuurlijk ook niet zo beslissend voor het heil als het Nieuwe. Hoe zal dat echter ooit anders worden, wanneer nog altijd hele scharen van theologen en gemeenteleden doorgaan met te vragen wat wij 'als Christenen aan het Oude Testament hebben' en wat wij uit dat Oude Testament moeten 'verkondigen'. Blijkbaar acht men zo'n vraag inzake het Nieuwe Testament veel minder moeilijk, zoal niet reeds lang beantwoord! De problematiek klemt nog altijd het meest bij het Oude Testament! Dat vormt een duidelijke parallel van die andere merkwaardige vraag, die ook steevast terugkeert: of en in hoeverre 'de Joden nog Gods uitverkoren volk zijn'. In het Oude – en zelfs nog sterker in het Nieuwe Testament – staat de tegenovergestelde vraag in het middelpunt: of en in hoeverre en op welke wijze de niet-Joden, de 'volkeren', reeds bij God en Zijn volk behoren! Die bijbelse vraag achten wij echter blijkbaar al beantwoord. Ons probleem is geworden (of gebleven): wat wij Christenen met de Joden en hun Oude Testament aan moeten. Waar echter zo gedacht en gevraagd, gepredikt en gehoord wordt, blijft het zicht op het geheel der bijbelse openbaring verduisterd, doordat men de duidelijke structuur van de bijbel innerlijk omgekeerd heeft.

J O O D S M E S S I A A N S G E T U I G E N I S

Niet alleen in het Oude Testament, zo zeiden wij, maar nog sterker in het Nieuwe staat de vraag in het middelpunt, of en in hoeverre en op welke wijze de volkeren reeds bij God en Zijn volk behoren. Die vraag was reeds destijds geen kwestie aan de rand, maar de meest centrale geloofs-vraag. Ze vormde de kern van de prediking van Paulus evenzeer als van de andere apostelen. Maar dat niet alleen: ze vormde ook de achtergrond van het leven en de oorzaak van het sterven van Jezus. Ze hield verband met het feit dat het centrale moment in de 'messiaanse', beter gezegd: de profetische verwachting van Israël was: het komen van de

volkeren tot Sion. Dat betekende: tezamen met Israël aanbidden de volkeren dan de God van Mozes en de profeten. Met de term 'messiaans' moeten wij daarbij voorzichtig omgaan. Het is namelijk de vraag, of in het Jodendom rondom het begin onzer jaartelling inderdaad zo algemeen als wij meestal denken een messias als een concrete individuele figuur werd verwacht. Het spraakgebruik in de joodse literatuur van die tijd wijst daar allerm minst op; het vertoont geen veelvuldig gebruik van de uitdrukking als zodanig. De messias wordt slechts op enkele plaatsen in apocriefe boeken als 'Henoeh' en de 'psalmen van Salomo' genoemd, maar in boeken als bijvoorbeeld 'Tobias' (dat toch een gehele eschatologie en angelologie bevat), alsook in 'Ben Sirach' en de 'Wijsheid van Salomo' komt daarentegen geen enkele vermelding van die aard voor. Zelfs in het zo apocalyptische 'Jubileëenboek' wordt in het geheel maar één keer van de messias gesproken. Toch is het onmiskenbaar, dat het woord 'christos' dat, als griekse vertaling van 'masjiach' (het hebreeuwse woord voor 'gezalvde'), zo veelvuldig in het Nieuwe Testament wordt gebruikt, een echt jóóds begrip vertolkte, dat ook alleen maar joodse associaties kon wekken. Wijlen professor De Zwaan placht er altijd op te wijzen dat iemand, die geheel en al geboren en getogen was in de taalsfeer der hellenistische wereld, bij het woord 'christos' de zonderlingste gedachten moest krijgen. Zo iemand kende het gebruik van koningen te 'zalven' niet, maar nog minder wist hij wat de 'gezalvde des Heren' in de gedachtenwereld van Israël betekende: de koninklijke 'vicaris' van de God van Israël bij Zijn volk op aarde. Een Griek of Romein hoorde, aldus De Zwaan, alleen maar een grieks verleden deelwoord dat zoets als een 'gepommadeerde meneer' aanduidde. Daar ging in zijn gemoed bepaald geen diepe verwachting bij trillen! Reeds bij dit ene voorbeeld vallen ons dus twee dingen op: het eigen karakter van het nieuwtestamentisch getuigenis en tegelijk het volledig joodse karakter daarvan. Het getuigenis van het Nieuwe Testament was en is, in oorsprong en strekking, alleen als een eigensoortig joods getuigenis verstaanbaar; los van het Oude Testament en van het Jodendom – van die tijd èn van onze tijd – had het en heeft het géén zinvolle inhoud. Het getuigde en getuigt op zeer bepaalde wijze van de profetische 'vervulling' van Mozes en de profeten. Die 'vervulling' doelde echter niet op een betrokken worden van Israël bij

W E N D I N G

een 'universeel wereld-burgerschap', maar veeleer omgekeerd: op een betrokken worden van de volkerenwereld bij het 'burgerschap van Israël'.

D E W E R E L D D E R V O L K E R E N

Paulus' komst naar Macedonië en Griekenland viel omstreeks het jaar 51, zijn gedwongen tocht naar Rome tussen 60 en 62, zijn vermoedelijke martelaarsdood tussen 64 en 67. In het jaar 66 brak de reeds lang dreigende oorlog tussen Joden en Romeinen uit, die in 70 eindigde met de val en verwoesting van Jeruzalem.

Deze paar jaartallen alleen al maken duidelijk, dat hij leefde en werkte in een gistende, geladen tijd, vlak voordat het dreigende conflict tussen 'Joden en Grieken' uitbrak, als een late herhaling van de Maccabeeënstrijd. De dichters der niet-joodse wereld, vooral die van het romeinse keizerlijke hof, hadden verkondigd dat er voorgoed een zegenrijk vreedstijdperk was begonnen, nu de romeinse legioenen overal rondom de Middellandse Zee de orde en rust van de 'pax romana' hadden gebracht. Maar de joodse gemeenschappen waren van geheel andere gevoelens vervuld, in Palestina zowel als in de diaspora. Reeds decenniën voor onze jaartelling leefden er, behalve bij andere 'gepacificeerde' volken als bijvoorbeeld de Galliërs, vooral bij de Joden allerlei bevrijdingsverwachtingen. Steeds meer gegevens wijzen daarop. De in de woestijn van Judea ontdekte rollen geven er duidelijk blijk van, hoe er joodse groeperingen waren, die zich in de eenzaamheid voorbereidden op een apocalyptische eindstrijd tussen 'de kinderen des lichts en de kinderen der duisternis'. Anderen, men noemde ze 'sicariërs' of 'zeloten', trokken zich niet in de woestijn terug, maar maakten als partizanen midden in het palestijnse dagelijkse leven reeds een begin met die eindstrijd door aanslagen op de romeinse bezetters. De procurator Pontius Pilatus heeft een reeks van zulke 'lestès' (geen 'moordenaars' maar joodse vrijheidsstrijders!) laten executeren; twee van hen tegelijk met Jezus van Nazareth. Groeperingen als die der 'Farizeeën' en der 'Sadduceeën' gaven weer andere en zelfs tegengestelde antwoorden op dezelfde vraag naar de joodse identiteit: de vraag of de politieke identiteit van de geestelijke afhing of omgekeerd. De Farizeeën zeiden het eerste, de Sadduceeën dachten het laatste en 'collaboreerden' daarom met de Romeinen. Men zou de 'Fari-

zeeën' het best kunnen typeren als een 'orde' waarvan de leden zich oefenden in een priesterlijke joodse levensstijl. Hun naam ging terug op een woord 'paroesch', 'afgezonderd', dat in oude joodse geschriften al gebruikt werd voor het 'afgezonderd', heilig zijn van God en Zijn volk. Binnen het joodse volk hadden die 'paroesch' de 'heiliging door de geboden' in een bijzondere zin op zich genomen. Ze hadden een lekenorde gesticht, die onder andere het vrijwillig aanvaarden van rituele verplichtingen door niet-priesters bevorderde, een soort 'algemeen priesterschap der gelovigen' dus. Zij dachten daarbij tevens het meest vooruitziende en waren daarom onder het volk zeer gezien, in tegenstelling tot de 'Sadduceeën', die zowel religieus als politiek conservatief en reactionair dachten. Temidden van deze gistende wereld, waarin het joodse volk overal leefde en zijn weg zocht, leefden en predikten ook Jezus en zijn apostelen. Hun woorden hielden met deze aardse situatie verband en richtten zich waarlijk niet op een tijdloos bovenzinnelijk heil. Daarom keert de term 'gojiem' (volkeren) zowel als het woord 'Grieken', beide als aanduiding van die vreemde en dreigende niet-joodse wereld, telkens in het Nieuwe Testament terug. Voor 'gojiem' staat dan het griekse woord 'etnè', dat men ten onrechte met 'heidene' pleegt te vertalen. Dat woord 'heidene' herinnert teveel aan de hautaine romeins-christelijke term 'pagani' uit later tijd en veroorzaakt daarmee onjoodse en denigrerende gedachten. 'Etnè' moet, naar gelang van het zinsverband, hetzij met 'volkeren' hetzij met 'niet-Joden' worden vertaald. Iets dergelijks geldt ook voor de twee andere woorden, die in het Nieuwe Testament als verzamelterm voor die niet-joodse wereld worden gebruikt: 'ktisis' en 'kosmos'. 'Verkondig de goede tijding aan de gehele 'ktisis', zegt Jezus in Marcus 16 : 15. Dat woord betekent letterlijk wel 'schepping', maar ieder begrijpt, dat hier niet de buitenmenselijke schepping kan zijn bedoeld maar de mensenwereld. In het voorafgaande vers 16 : 14 wordt trouwens het woord 'kosmos' gebruikt in de duidelijke betekenis van wereld-der-volkeren. Merkwaardig genoeg denken veel lezers en uitleggers dan toch ineens, dat Paulus bijvoorbeeld in Romeinen 8 : 22 met het woord 'ktisis' ('de gehele 'ktisis' zucht en is in barensweeën') op de buitenmenselijke schepping heeft gedoeld: op de dusgenaamde 'scheur door de kosmos'. Daardoor raakt men echter de hele pointe van

W E N D I N G

deze passage: de verholen messiaanse verwachting van de volkerenwereld, kwijt en ontvangt in ruil daarvoor de semi-gnostische voorstelling van een zogenaamde 'kosmische' verwachting.

J O D E N E N G R I E K E N

Wanneer daarnaast in het Nieuwe Testament over 'Grieken' wordt gesproken, doelt dat vrijwel nergens alleen of speciaal op de inwoners van Griekenland. Bedoeld wordt de gehele omringende niet-joodse wereld voorzover die een hellenistisch stempel droeg en Grieks sprak, schreef en dacht. Bedoeld worden dus ook de Romeinen, die zeker buiten Rome eveneens Grieks spraken en schreven. Overal in de landen rondom de Middellandse Zee en in Rome zelf was het Grieks namelijk de enige verbindende taal tussen mensen van zoveel verschillende nationaliteiten. Men kende en sprak het zelfs in Palestina. Hier moet echter wel herinnerd worden aan hetgeen, naar men mij vertelde, wijlen professor Edelkoort zijn studenten op het hart placht te binden als hij zei: 'de nieuwtestamentische schrijvers schreven wel Grieks, maar ze dachten in het Hebreeuws'. Dat gold namelijk evenzeer voor veel andere Joden, die in die tijd wel Grieks spraken en schreven maar 'in het Hebreeuws dachten'. Hebreeuws was namelijk als omgangstaal wel verdrongen door het Aramees, of het Grieks; maar als liturgische taal in de synagogen bleef het in Palestina en in de diaspora zijn onuitwisbaar stempel drukken op het joodse denken. Wie geregeld in de synagoge kwam (en dat deden niet alleen de Joden, maar reeds lang ook veel niet-Joden, die belangstelling voor het Jodendom hadden gekregen), die hoorde week in week uit de boeken van Mozes en de profeten in het Hebreeuws voorlezen en sprak hebréeuwse gebeden (psalmen!) mee. Dáárdóór leerde hij 'in het Hebreeuws denken', al sprak en schreef hij in het dagelijks leven Grieks. Men loopt telkens gevaar om bij de lezing van het Nieuwe Testament dit simpele feit over het hoofd te zien. Als Jezus en zijn apostelen voortdurend verwijzen naar Mozes, de profeten en de psalmen en die bij hun hoorders en lezers duidelijk als bekend veronderstellen, realiseren velen zich niet, dat er in die tijd nog geen boekdrukkunst, geen bijbelverspreiding en geen huisbijbels bestonden! De kennis van de Schrift kon men alléén maar ontvangen door die geregelde voorlezing in de synagogen.

HET NIEUWE TESTAMENT ALS JOODS GETUIGENIS

Natuurlijk is het waar, dat in de synagogen buiten Palestina vaak een griekse vertaling werd gebruikt (de 'Septuaginta'), maar ongetwijfeld volgde die telkens op de hebreeuwse voorlezing. En zeker waren er in de diaspora wel veel Joden en nog meer niet-Joden die weinig of geen Hebreeuws meer verstonden, laat staan er in konden denken. Maar dat gold zeker niet voor de leerlingen van Jezus en nog minder voor hemzelf. Hij was opgevoed in Nazareth in een vroom, palestijns joods gezin, ontving al vroeg van joodse leraren onderricht (Lucas 2 : 46 vv.) en ging geregeld naar de synagoge (Lucas 4 : 16). Velen denken dat hij daar geregeld heen ging om te 'prediken', omdat zij zich Jezus niet zo eenvoudig en zo menselijk en nederig kunnen voorstellen, dat ze bedenken dat hij er juist heen ging voor het regelmatige horen van Mozes en de profeten en het meespreken der gebeden en lofzeggingen. Men stelt zich zelfs de twaalfjarige Jezus in de tempel liefst voor als een kleine alwetende onderrichter, in plaats van in de evangelie-vertelling de duidelijke stijl van het joodse 'leren' te onderkennen; het verwerven van wijsheid door de leraren te horen en ze te ondervragen. Dusdoende leest men heén over de duidelijke woorden van de evangelist in vers 52: dat Jezus 'toenam in wijsheid en in grootte en in gunst bij God en de mensen'.

Hetzelfde geldt echter ook van Jezus' voornaamste 'posthume' leerling Paulus. Die was voor het horen van Mozes, de profeten en de psalmen ook niet op een griekse bijbelvertaling aangewezen! Helaas doet nog altijd in brede kring de onjuiste mening opgeld, dat hij pas als jongeman voor joodse studie bij Gamaliël naar Jeruzalem kwam, maar eerder als kind, dus in de gevoeligste jaren, opgroeide in de hellenistische sfeer van de havenstad Tarsis in Klein-Azië. Jaren geleden heeft professor Van Unnik al aangetoond, dat deze mening geheel ongegrond is: de bewoordingen van Handelingen 22 : 3 betekenen, dat Paulus reeds als klein kind in Jeruzalem is grootgebracht en vervolgens daar ging studeren bij Gamaliël. Van kindsbeen af heeft hij dus al 'in het Hebreeuws leren denken', al heeft hij later ook Grieks leren spreken en schrijven, en wel zo goed, dat hij als jood 'voor de Grieken een Griek kon worden'. Hoe had hij anders een brugfiguur tussen Joden en niet-Joden, een 'leraar der

W E N D I N G

volkeren' (1 Timotheüs 2 : 7), ja zelfs een 'gezant (apostolos) vån die volkeren' (bij zijn volk) kunnen worden? (Romeinen 11 : 13).

D E V I J A N D S C H A P V E R N I E T I G D

In Efeziërs 2 : 16 ziet Paulus de messiaanse betekenis van Jezus gelegen in het 'vernietigen van de vijandschap' tussen Joden en niet-Joden. Zo en dáárin geschiedde beider verzoening met God. Dat is geen eigensoortige gedachte van deze brief alleen. Ze vormt veeleer de vooronderstelling van al de andere brieven van Paulus: met name de brief 'aan de Romeinen' is volledig vanuit deze gedachte opgebouwd. De messiaanse verzoening geschiedde volgens het Nieuwe Testament en dat geheel in de lijn van het Oude Testament, op het religieus-politieke, het áárdse vlak. Althans was dat nog kenmerkend voor de tijd van het Nieuwe Testament zelf. De in het latere Christendom te constateren neiging om het bõvenaardse moment in de messiaanse verzoening zeer veel sterker te accentueren dan het aardse aspect is een duidelijke afwijking daarvan. Het was bepaald geen gelukkige ontwikkeling, dat Jezus' messianiteit een veel meer metafysisch dan historisch-bevrijdend karakter kreeg. Messiaanse titels die aan Jezus gegeven waren, als 'Christus', 'Zoon Gods' en 'Heer', verloren toen geheel hun joodse, aardse klank en kregen een bõvennatuurlijke, bõvenmenselijke betekenis. Zo kon dan ook de onjoodse en ook overigens aanvechtbare gedachte ontstaan, dat de 'kurios'-titel aan Jezus was gegeven om hem te identificeren met 'Jahwe'. Diens naam was immers, zo bedacht men, in de Septuaginta ook met 'Kurios' weergegeven. Men bedacht te weinig, dat dit woord juist géén weergave van 'Jahwe' was, maar een vertaling van het vervàngingswoord 'adonai', dat diende om géén Gõdsnaam te hoeven uitspreken! 'Kurios' was evenals 'adonai' een eerbiedswoord, ontleend aan het mènsenleven; het werd gebruikt voor iedere figuur aan wie iemand respect wilde betonen. In de mysterie-religies was het inderdaad een titel voor de stervende en herrijzende mysteriegod. Maar de eerste Christenen waren Joden! Zij aanbáden geen mysteriegod, maar geloofden en gehoorzaamden een aardse, nu bij God verheerlijkte, heer en meester, die veel krachtiger dan Abel tot hent 'nog sprak nadat hij gestorven was' (Hebreeën 11 : 4; 12 : 24). Diens messiaanse betekenis was nu nog wel voor de meesten verborgen,

HET NIEUWE TESTAMENT ALS JOODS GETUIGENIS

maar zou op Gods tijd volledig openbaar worden. Over deze joodse 'mens-van-God' Jezus vertelden zij niet een mysterie-verhaal dat zich afspeelde in een tijdloze sfeer. Zij gaven een bewogen, ja, navrant relaas van een historische executie onder het romeinse bewind van de gehate Pilatus en het joodse bewind van de gehate Annas en Kajafas. Als dit relaas niet uit een joods-profetische aandrifft was ontstaan, zou het geheel anders zijn verteld. Nu legde men de éérste verantwoordelijkheid op de eigen joodse leiders en het eigen joodse volk en sneed, evenals de profeten, allermeeft in eigen vlees. Dat was een trek die juist ook de oud-testamentische, profetische geschiedschrijving kenmerkte. Daarom bleef het, door alle misvattingen heen, toch een verhaal over de onder Pontius Pilatus gekruisigde Jood Jezus! Het sterven van deze 'tsaddik' (Mattheüs 27 : 19; Lucas 23 : 47) was niet diepzinnig of bovennatuurlijk, maar bleek wel een 'kracht ter bevrijding' (Romeinen 1 : 16) te zijn om Joden en niet-Joden tot berouw en omkeer te brengen; hen met elkaar en zo met God te verzoenen, en hen in een nieuw verbond van Israël en de volkeren te doen geloven en leven.

DE LATERE 'KERK' NOG EEN JOODSE 'GEMEENTE'

Waardoor is het toch zo moeilijk geworden om dit joodse karakter van het nieuwtestamentische getuigenis te onderkennen? Een antwoord kan worden gevonden bij de volgende overwegingen.

In Qumran, in het steppe-oeverland van de Dode Zee kwam, zoals men weet, sinds 1947 een gehele 'bibliotheek' aan het licht, afkomstig van een joodse 'secte', die zich al geruime tijd voor onze jaartelling daar in de woestijn van Judea had teruggetrokken. Men ontdekte in de buurt bovendien de ruïne van een 'klooster' met bijgebouwen en zelfs twee begraafplaatsen. Vooral dat laatste wees op een bewust langdurig verblijf. Deze Joden bleken gedachten en gewoonten te hebben gehad, waarvan Joden noch Christenen tevoren hadden gedacht dat die joods konden zijn. Alleen al het feit dat ze een strenge 'kloosterorde', met celibaat en al, hadden gevormd, was in elk opzicht verrassend.

De hierdoor gewekte opschudding was echter voor een groot deel het gevolg van het feit, dat men het joodse leven rondom het begin van onze jaartelling teveel was gaan bezien en beoordelen van uit later tijd. In die

W E N D I N G

latere tijd was er een 'normatief' Jodendom ontstaan, onder leiding van de Farizeeën. Deze waren de enigen gebleken, die in staat waren de catastrofe, door de val van Jeruzalem ontstaan, geestelijk op te vangen. Zij organiseerden hun volk opnieuw en nu gedisciplineerd rondom een nieuw geestelijk heiligdom: de canon van thora, profeten en geschriften. Die hebreeuwse canon werd onder hun leiding in de tweede eeuw na Christus vastgelegd en daartegenover werd de uitgebreidere Septuaginta, die door de Christenen gebruikt werd, verworpen. Maar niet alleen een 'normatief' Jodendom met een 'synagogale' organisatie zonder tempel begon te ontstaan. Op andere en tegelijk verwante wijze ontstond een, wat men zou kunnen noemen, 'normatief Christendom' met een 'kerkelijke' organisatie. Het een stond met het ander zelfs in nauw verband. De Farizeeën organiseerden hun gemeenten rondom de hebreeuwse 'Tenach' niet alleen ter bescherming tegen de hellenistische invloeden, maar ook tegen de overmachtige invloed van de groeiende 'Kerk'. Omgekeerd begonnen reeds verschillende van de allereerste christelijke 'apologeten' zich niet maar af te zetten tegen de hellenistische wereld, maar vaak nog scherper tegen de Synagoge. Deze laatste neiging werd in de loop der kerkgeschiedenis zelfs sterker. Dientengevolge kon of wilde men zich al spoedig niet meer voorstellen, dat er een tijd was geweest, waarin de huidige 'Kerk' nog een 'secte' van het jodendom was; een tijd waarin de messianiteit van Jezus van Nazareth een nog omstreden, ja zelfs een principieel nog open kwestie was! In 1 Corinthiërs 12 : 3 echter is bijvoorbeeld nog sprake van mensen, die Jezus een 'anathema' noemen tegenover anderen, die hem 'kurios' noemen. Die eerste uiting klinkt als een banformule, de tweede als een eretitel. Paulus tracht in die situatie zijn lezers een aanwijzing te geven hoe zij kunnen beoordelen wat van beide 'in de geest van God' is gezegd. 'Niemand, die in de geest van God spreekt, zegt 'een anathema is Jezus' en niemand kan zeggen 'kurios is Jezus' dan in heilige geest.'

Veel latere 'normatieve' Christenen hebben zich over deze passage het hoofd gebroken. Hoe was het mogelijk, dat er in 'de christelijke gemeente van Corinthe' Christenen waren geweest die Jezus 'onder anathema' stelden! Men redde zich door te wijzen op het ook overigens zeer aanvechtbare gehalte van die Corinthische christelijke gemeente. Of men dacht

HET NIEUWE TESTAMENT ALS JOODS GETUIGENIS

aan een extatische opwinding, waarin sommige Christenen aldaar totaal niet meer wisten wat ze zeiden. Deze tekst blijft echter alleen maar moeilijk zolang wij er van uitgaan, dat daar in Corinthe tegenover de synagoge(n) reeds een christelijke 'kerk' stond, aan welke 'kerk' een brief over haar (kerkelijke) problemen werd geschreven. Als we er van uitgaan, dat zich in het Corinthe van die tijd het latere schisma tussen 'de' Synagoge en 'de' Kerk op z'n hoogst pas aankondigde, zien wij in deze tekst nog een strijd over Jezus' messianiteit weerspiegeld, die in de joodse gemeenschap te Corinthe was ontstaan. Die messianiteitsvraag, een primair-joodse kwestie, riep blijkbaar felle tegenstellingen op en bracht in die joodse gemeenschap vooral belangstellende niet-Joden, de 'proselieten' en 'godvrezenden', in grote geestelijke verwarring. In die verwarring tracht Paulus hun, met een zeer behoedzame formulering, de weg te wijzen. Hij hield zich waarlijk nog niet met 'kerkelijke' problemen bezig, maar met joodse.

In Handelingen 28 wordt verteld over Paulus' aankomst als gevangene in Rome. Paulus ontbood, zegt Lucas (28 : 17 vv.), de leiders van de joodse gemeenschap bij zich om hun een verklaring te geven van zijn beroep op de keizerlijke rechtbank. Hij was (blijkens de volgende verzen) bevreesd, dat hij door brieven of afgezanten (broeders!) uit Jeruzalem vooringenomen waren geraakt. Ze zeggen hem echter dat er niets is gestuurd en ook niemand is gekomen. Wel willen zij, nu hij er toch is, over de 'sekte' of 'stroming' in het Jodendom waartoe hij behoort, nader worden ingelicht. Zij weten alleen maar dat die 'overall (in de joodse wereld) tegenspraak ondervindt.' En dan 'ontaardt', zo men wil, die latere samenkomst in een heftige intern-joodse discussie, waarin vooral door Paulus geen zoetgevooisde termen gebruikt worden; hij blijkt wat dat betreft de hartstochtelijke Jood onder de Joden gebleven te zijn, die hij als jongen al was.

Over deze passage heeft men zich eveneens het hoofd gebroken. Hoe was het mogelijk, dat die joodse leiders of wel Lucas konden doen alsof er te Rome nog geen christelijke gemeente was, terwijl Paulus zelf al enige jaren eerder aan die gemeente de 'brief aan de Romeinen' had gezonden? Men bedacht toen, dat dit wel zou samenhangen met de 'theologie van Lucas', of met diens behoefte om 'zijn held Paulus' als stichter van het

W E N D I N G

Christendom te Rome voor te stellen; historische waarde mocht men aan zijn tekening natuurlijk niet hechten. Aldus tegenwoordig vooral sommige duitse exegeten. Het is duidelijk, dat ook deze moeilijkheid in rook opgaat wanneer wij er van uitgaan, dat ook te Rome hoogstens pas een conflict dreigde, maar zich nog geen definitief schisma had voltrokken. De latere 'Kerk' te Rome was tevoren nog slechts een der vele 'gemeenten' binnen de grote joodse gemeenschap te Rome. Dat heeft natuurlijk tot consequentie, dat wij die beroemde brief van Paulus naar Rome – en niet alleen die brief – op een wat andere wijze moeten lezen dan als een christelijk geschrift in de latere, kerkelijke, zin des woords.

E E N W E R E L D W I J D M E S S I A A N S V E R B O N D

Men heeft opgemerkt dat er bij het begin onzer jaartelling in het Imperium Romanum een zo groot aantal Joden woonden, dat dat onmogelijk alleen een gevolg kan zijn geweest van procreatie of van emigratie. Het moet vooral zijn veroorzaakt door een veelvuldig overgaan van niet-Joden met hun gezinnen tot de joodse gemeenten. Dat 'proselietisme' begon immers al geruime tijd voor onze jaartelling. Het is dan ook waarschijnlijk, dat daardoor reeds veel joodse diaspora-gemeenten zelfs in meerderheid bestonden uit niet-Joden van afkomst. Met een dergelijke samenstelling van de joodse gemeenschap in Rome hing het kennelijk samen, dat Paulus in zijn brief 'aan de Romeinen' zich eerst tot Joden en daarna tot niet-Joden van afkomst richtte. Dat betekende waarlijk niet, dat er naar zijn mening in Rome pas nu een ontmoeting en spanning tussen Joden en 'Grieken' was ontstaan. Hij gaat in deze brief heus niet in op recente puzzles van een klein 'christelijk' groepje, maar op de grote reeds lang ook in de joodse gemeenschap van Rome zich voelbaar makende botsing tussen Joden en niet-Joden! Uit Romeinen 15 blijkt, dat hij visionair een wereldwijd messiaans verbond zag aanbreken tussen beide werelden, waarin beide elkaar als zodanig mochten aanvâarden (Romeinen 15 : 7). Hij schrijft, dat de messias een dienst-knecht der besnijdenis is geworden om de belofte aan Israëls vaderen waar te maken en nu de volkeren God zijn gaan verheerlijken vanwege de barmhartigheid. Waar Gods naam onder de volkeren begint geprezen en geloofd te worden (vers 12) gaan deze zich dus met Gods volk Israël

verheugen. Het zinvolle onderscheid tussen beide zag hij daardoor niet uitgewist worden, maar wel de onvruchtbare en valse tegenstellingen. Dat blijkt ook uit het voorafgaande hoofdstuk 14. Hij schrijft daar over het sabbatsgebod en de spijsgeboden en zegt, dat de een (de Jood) de ene dag boven de andere stelt, maar de ander (de niet-Jood) alle dagen gelijk stelt. Eenzelfde verschil bestaat er ter zake van het eten van offervlees uit de tempels te Rome. De een (de niet-Jood) doet het; de ander (de Jood) laat het na. Hij zegt nu niet: 'wèg met dat nutteloze verschil' maar; 'een ieder zij in zijn eigen gemoed ten volle verzekerd'. 'De een oordele de ander niet; de ander minachte de een niet'.

Van hieruit kan men de opzet van de gehele brief duidelijk onderkennen. Na een inleiding volgt een acht hoofdstukken lang pleidooi bij de Joden, Gods volk, voor de 'Grieken', de volkeren. Hij wordt daarin als 'afgevaardigde der volkeren' (Romeinen 11 : 13!) niet moede erop te wijzen – en dat was legitieme joodse leer – dat de God van Israël, omdat Hij één is, ook de God der volkeren is. Hoe zeer ook ten onder gehouden in afgoderij en ongerechtigheid wordt zijn almacht toch in die volkerenwereld gekend en zijn gerechtigheid gezocht en verwacht. In zijn zogenaamde 'bestrijding van de thora', die vooral in deze hoofdstukken aan de dag schijnt te komen, vecht Paulus dus niet de thora als thora aan. Hij zegt integendeel, dat de thora heilig en goed is (Romeinen 7 : 12). Hij polemiseert alleen tegen wat hij noemt 'de thora van de zonde en de dood' (Romeinen 8 : 2). Daarmee bedoelt hij kennelijk een in de niet-joodse wereld verkeerd gebruikte, en dus de dood werkende thora. Daartegenover stelt hij de thora, zoals zij voor Israël en de volkeren is bedoeld: als 'thora van de adem des levens' (Romeinen 8 : 2).

Daarop gaat hij in hoofdstuk 9-11 het omgekeerde doen: de 'volkeren', de 'Grieken', de niet-Joden, tot respect oproepen voor Gods volk Israël en voor de wijze, waarop de God van Israël onder de volkeren met zijn volk omgaat. Dan volgt een aantal conclusies voor een messiaans samenleven van Joden en niet-Joden in wederzijds respect en gezamenlijke levensopbouw.

Deze brief werd ongetwijfeld wel aan een klein aantal mensen binnen de joodse gemeenschap te Rome gezonden. Maar het was Paulus' bedoeling allerminst, om deze groep daar als een soort 'tegen-synagoge'

W E N D I N G

te helpen functioneren. Al kon hij niet meteen alle Joden bereiken, laat staan alle niet-Joden, in de opvallende adressering aan 'allen die te Rome beminden Gods en geroepen heiligen zijn' (Romeinen 1 : 7) kwam reeds meteen zijn intentie, ja, zijn droom tot uitdrukking: een ontmoeting, een verzoening tussen Joden en Grieken, een wereldwijd verbond tussen Gods volk en de volkeren. Waar de latere 'Kerk' toen nog een – zij het omstreden – stroming binnen het Jodendom vormde, is dus in het Nieuwe Testament het woord 'ekklesia' nog een griekse vertaling van 'kahal' of 'kehilla' (joodse gemeente). In het Oude Testament werd 'kahal' eerst gebruikt voor de 'volksvergadering' der kinderen Israëls in de woestijn. Later ging men het ook in het meervoud gebruiken: die 'kahal' was er toen op meer plaatsen. Zo heeft men alleen al in de stad Rome, bij een recent hernieuwd onderzoek van de joodse catacomben aldaar, minstens dertien vormen van die joodse 'kahal' (dertien joodse 'ekklesiai' dus) omstreeks het begin onzer jaartelling kunnen onderkennen. Omdat dat zélfde enkelvoud – en – meervoud in het nieuwtestamentische gebruik van 'ekklesia' zichtbaar wordt, kan men het niet stellen tegenóver 'haireisis' (secte) en het zeker niet reeds met 'kerk' vertalen. Natuurlijk zullen ook die leden ener joodse gemeenschap, die in Jezus als messias geloofden wel hun eigen 'ekklesia' hebben gevormd. Ze werden dan toch bij die ene joodse gemeenschap gerekend, met name door de romeinse overheid. Natuurlijk hebben ze zich door inzichten en gebruiken ('doop' en 'avondmaal') onderscheiden. Zelfs waren er in de verschillende plaatsen verschillend-'gekleurde' Jezus-gemeenten! Dat alles zal tot spanningen en botsingen zowel onderling als in de joodse gemeenschappen hebben geleid. Een definitief *schisma* echter tussen 'de' Kerk en 'de' Synagoge begon zich pas tegen het eind van de eerste eeuw te voltrekken, met al de kwade gevolgen van dien in de eeuwen daarna.

Tien jaar geleden formuleerde ik het aldus: 'In de evangeliën en brieven komt men nog niet dat aparte instituut, dat half-heidens, half-christelijk 'nieuw Israël', later ook Kerk en Christendom genoemd, tegen, waar de geestelijke en lijfelijke nazaten van het bijbels Israël tot op de huidige dag vreemd tegenover staan en waarbinnen niet-joden op een nieuwe, vaak alleen fluisterende wijze hun vreemdheid en zelfs vijandschap jegens Israël voortzetten. Als in het Nieuwe Testament de 'eccle-

HET NIEUWE TESTAMENT ALS JOODS GETUIGENIS

sia', de uit vervreemding en vijandschap bij elkaar geroepen messiaanse gemeente, ter sprake komt, ziet men veeleer een verzoening zich voltrekken tussen 'Joden en Grieken', zo goed als tussen mannen en vrouwen, heren en knechten, ouders en kinderen. Voor een grondige verheldering van de situatie is het daarom nodig, voorzover mogelijk opnieuw te leren onderscheiden tussen de joodse en niet-joodse elementen in ons gemeenschappelijk gegroeide levensbesef. Immers alleen op deze kritische wijze kan er weer geloofd worden in en gestreefd worden naar die messiaanse ontmoeting en verzoening, dat nieuwe verbond tussen Israël en de volkeren, dat reeds in de getuigenissen van het 'Nieuwe Testament' als een ergernis en een dwaasheid wordt aangekondigd, geloofd en gehoorzaamd.'

Op uitdrukkelijk verzoek van de auteur is zijn eigen schrijfwijze, welke afwijkt van de in Wending gebruikelijke voorkeurspelling, gehandhaafd. Redactie.